

*Малойван В. В.,
аспірант Науково-дослідного інституту
правового забезпечення інноваційного розвитку
Національної академії правових наук України*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ СУБ'ЄКТІВ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Анотація. У статті досліджено конструкцію «організаційно-правова форма» в контексті її застосування до широкого кола суб'єктів господарювання, особливу увагу звернено на суб'єктів інноваційної інфраструктури, що здійснюють свою діяльність у корпоративних організаційно-правових формах. Проаналізована класифікація останніх на базові та похідні (спеціальні) організаційно-правові форми в контексті діяльності суб'єктів, що здійснюють інфраструктурне забезпечення інноваційної діяльності в Україні.

Ключові слова: організаційно-правова форма, суб'єкти інноваційної інфраструктури, інноваційна інфраструктура, інноваційна діяльність.

Постановка проблеми. Орієнтація вітчизняної економіки на інноваційний вектор розвитку, а також прагнення нашої держави щодо входження у світовий глобальний економічний простір актуалізують дослідження у сфері правового забезпечення інноваційної діяльності в Україні. Питання ефективного функціонування інноваційної інфраструктури, як важливого елементу національної інноваційної системи, а надто організаційно-правових форм діяльності її суб'єктів є одним із ключових в окресленій сфері та носить важливий теоретико-прикладний характер.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Категорія «організаційно-правова форма» завжди була в центрі уваги теоретиків цивільного та господарського права. У різні часи її досліджували В. В. Бараненков, В. І. Борисова, І. В. Борисов, О. В. Бринцев, О. М. Вінник, С. Е. Жилінський, Д. В. Задихайло, В. А. Захаров, Г. Л. Знаменский, О. Р. Кібенко, К. О. Кочергіна, І. М. Кучеренко, В. С. Мартем'янов, Д. А. Медведєв, Н. О. Саніахметова, Е. А. Суханов та ін. Часто результати зазначених досліджень екстраполювались на дослідження окремих суб'єктів інноваційної інфраструктури, вивчення ж системи організаційно-правових форм діяльності суб'єктів інноваційної інфраструктури досі вітчизняною наукою не проводилися.

Мета статті. Цілями проведеного дослідження є теоретико-правовий аналіз конструкції «організаційно-правова форма», а також характеристика корпоративних організаційно-правових форм, у яких здійснюють діяльність суб'єкти інноваційної інфраструктури.

Виклад основного матеріалу. Попри широку застосовність досліджуваного поняття ЦК та ГК України, нормативно «організаційно-правова» форма визначена Державним класифікатором ДК002:2004. Класифікація організаційно-правових форм господарювання, затвердженим Наказом Держкомітету України з питань технічного регулювання і споживчої політики від 28.05.2004 р. за № 97, в п. 2.1 якого зазначено, що під організаційно-правовою формою господарювання слід розуміти форму здійснювання господарської (зокрема підприємницької) діяльності з відповідною правовою основою, яка визначає ха-

рактер відносин між засновниками (учасниками), режим майнової відповідальності по зобов'язаннях підприємства (організації), порядок створення, реорганізації, ліквідації, управління, розподілу одержаних прибутків, можливі джерела фінансування діяльності тощо [1].

У загальному вигляді дане визначення дає розуміння сутності конструкції організаційно-правової форми юридичних осіб, але для більш глибокого розуміння правової природи зазначеної категорії її, на думку автора, організаційно-правову форму слід розглядати як систему встановлених у законодавстві суттєвих майнових та організаційних правових особливостей формування майнової бази такої особи, взаємодії її засновників та учасників, їх відповідальності один перед одним та перед контрагентами, порядку створення, реорганізації та ліквідації юридичної особи, системи органів та форми і змісту установчих документів юридичної особи, які в сукупності становлять собою правовий режим господарської діяльності такого суб'єкта господарювання.

У науці існує думка, яку, зокрема, поділяють І. М. Кучеренко та К. О. Кочергіна, що конструкція організаційно-правової форми є застосовною лише до юридичних осіб корпоративного типу, оскільки, обслуговуючи саме корпоративні відносини, ОПФ визначає характер відносин, що реалізуються в ході створення та діяльності юридичної особи, визначає відносини всередині самої юридичної особи (щодо управління, відносин між учасниками тощо) [2, с. 129], а І. М. Кучеренко зазначає на неможливість віднесення до ознак ОПФ мети та виду діяльності, способів її здійснення, що, на його думку, унеможливає визнання підприємств, їх об'єднань, кооперативів різних видів, саморегульованих організацій, кредитних союзів та інших юридичних осіб окремими організаційно-правовими формами [3, с. 4,9,10]. На думку дисертанта, зазначені позиції є не переконливими, оскільки ОПФ не вичерпується лише характеристиками, застосовними виключно до господарських товариств, як відносини між засновниками, учасниками та органами господарського товариства. На ряду із указаними елементами ОПФ характеризується майновою основою діяльності юридичної особи, порядком створення, реорганізації та ліквідації та ін., що повною мірою є застосовні до унітарних підприємств, об'єднань підприємств чи кооперативів тощо. Тож, на думку авторки, категорія ОПФ не вичерпується лише юридичними особами корпоративного типу та є застосовною до всіх юридичних осіб, що діють на території України, незалежно від способу їх утворення.

Вищенаведений висновок дає підстави розподілити інфраструктурних суб'єктів, які функціонують у формі господарських організацій на а) суб'єктів II корпоративного типу; б) суб'єктів II некорпоративного типу. У статті увагу приділено саме корпоративним суб'єктам інноваційної інфраструктури.

Суб'єкти інноваційної інфраструктури *корпоративного типу* створюються у формі господарських товариств, які згідно

зі ст. 1 Закону України «Про господарські товариства» визначаються як юридичні особи, статутний (складений) капітал яких поділений на частки між учасниками. За цим Законом господарськими товариствами визнаються підприємства, установи, організації, створені на засадах угоди юридичними особами і громадянами шляхом об'єднання їх майна та підприємницької діяльності з метою одержання прибутку.

Для цілей даного критерію класифікації ОПФ суб'єктів П інформативним та таким, що має методологічне значення, є науковий доробок Д. В. Задахайла, О. Р. Кібенко та К. О. Кочергіної, які, досліджуючи питання організаційно-правових форм підприємницьких товариств, класифікували їх за підставою наявності передбачених законом додаткових вимог до тих чи інших елементів структури організаційно-правової форми, обумовлених специфікою їх виникнення та функціонування в певних секторах економіки [2, с.150]. На основі вказаного критерію науковцями виділяються базові та похідні (спеціальні) організаційно-правові форми, [4, с. 15], [5, с. 47].

Зазначена класифікація, на думку дисертанта, є такою, що відображає особливості організаційно-правових форм деяких юридичних осіб, що здійснюють діяльність в окремих секторах ринку, де передбачений певний режим державного регулювання [2, с. 53] та повною мірою є застосовною до організаційно-правових форм суб'єктів інноваційної інфраструктури корпоративного типу. З цієї підстави пропонуємо ОПФ суб'єктів інноваційної інфраструктури корпоративного типу розподіляти на: (а) базові ОПФ суб'єктів П корпоративного типу; (б) похідні (спеціальні) ОПФ суб'єктів П корпоративного типу.

Базовими організаційно-правовими формами суб'єктів П корпоративного типу є передбачені ст. 1 Закону України «Про господарські товариства» види господарських товариств: акціонерне, товариство з обмеженою відповідальністю, товариство з додатковою відповідальністю, повні та командитні товариства.

Вибір вищезазначених ОПФ для здійснення різного роду інфраструктурної діяльності визначається засновником юридичної особи – суб'єкта П на власний розсуд, оскільки чинне законодавство України не передбачає спеціальних вимог до ОПФ такої юридичної особи. Йдеться, зокрема, про наступне. На даному етапі розвитку правового регулювання організації діяльності технологічних парків в Україні нормативно не визначено, у якій ОПФ зазначений суб'єкт повинен створюватися, зазначено лиш можливість його функціонування у формі юридичної особи або групи юридичних осіб, що діють на основі договору про спільну діяльність без створення юридичної особи та без об'єднання вкладів (ст. 1 Закону України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків»). Із аналізу положень зазначеного Закону робиться висновок, що в Україні для технологічних парків не передбачено спеціальної організаційно-правової форми, що дає змогу засновникам технологічних парків обирати її на власний розсуд. Діючі вітчизняні технологічні парки переважно створюються у формі приватних акціонерних товариств та товариств з обмеженою відповідальністю, таким самим шляхом йде світова практика. Але, аналізуючи роль технологічних парків в становленні та розвитку національних інноваційних систем різних країн, автор доходить висновку про необхідність спеціального нормативно-правового регулювання організаційно-правових форм технологічних парків в Україні та розробку моделі спеціальної (похідної) ОПФ технологічного парку, при цьому зазначимо, що перші кроки на цьому шляху вже зроблено, зокрема, визначено спеціальні ви-

моги до керівного органу технологічного парку (п. 4 ст. 1 вище згаданого Закону України). Але ряд питань із приводу спеціальної ОПФ технопарку залишається без нормативно-правових відповідей, зокрема щодо особливостей правового статусу учасників технологічного парку, їх відносин із засновниками, керівним органом та іншими органами технопарку, правового режиму майна технологічних парків тощо.

За відсутності спеціальних нормативно-правових вимог до ОПФ в Україні також створюються інноваційні бізнес-інкубатори, інноваційні центри, центри трансферу технологій, офіси комерціалізації та ін.

Ключовим критерієм, яким має керуватися засновник, створюючи суб'єкта інноваційної інфраструктури в певній ОПФ, є цілеорієнтовані системні *інтереси*, що детермінують здійснення господарської діяльності саме в цій організаційно-правовій формі.

Похідними (спеціальними) організаційно-правовими формами суб'єктів П корпоративного типу є ОПФ, побудовані на основі базових, шляхом ускладнення структури їх елементів додатковими (спеціальними) законодавчими вимогами до відповідних юридичних осіб, що, власне, і виділяє їх серед інших суб'єктів господарювання. Такі спеціальні вимоги залежать від сфери та напрямку діяльності, де діє певний режим державного регулювання, за своєю сутністю є обмеженнями публічно-господарського характеру та можуть стосуватися: порядку формування статутного капіталу, його структури, особливостей правового статусу засновників/учасників суб'єкту господарювання, порядку реалізації ним господарської компетенції тощо.

Але слід звернути увагу на наступне. К. О. Кочергіна стверджує, що особливості, які визначають модифікації базових ОПФ, утворюючи похідні ОПФ, залежать від секторів ринку, в яких функціонує такий суб'єкт, зокрема, страхування, інвестування, ринок фінансових послуг [2, с. 53-54]. Загалом, із такою думкою слід погодитися із певним зауваженням щодо застосовності цієї позиції до інноваційної сфери. Функціонування тих чи інших суб'єктів в інноваційній сфері шляхом здійснення інноваційної чи інфраструктурної діяльності не потребує єдиного спеціального режиму її державного регулювання, оскільки коло суб'єктів, що здійснюють забезпечення інноваційної діяльності на стільки широке, а напрямки їх діяльності на стільки різноманітні, що певного роду уніфікація підходів до правового регулювання їх організаційно-правових форм та діяльності може лише нашкодити. Із наведеного робимо висновок, що спеціальне правове регулювання діяльності суб'єктів П (у тому числі у визначенні похідних ОПФ для певних її суб'єктів), не може залежати лише від належності цих суб'єктів до інноваційної сфери, насамперед визначення спеціальних ОПФ, (як і правового регулювання в цілому) має детермінуватися *основним видом господарської діяльності* такого суб'єкта.

Додаткові (спеціальні) вимоги до похідних організаційно-правових форм встановлюються у відповідному спеціальному законодавстві, зокрема, Законах України «Про наукові парки», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», «Про страхування», «Про інститути спільного інвестування», «Про цінні папери та фондовий ринок» та ін.

Вивчення сутності діяльності суб'єктів інноваційної інфраструктури за напрямками, а також аналіз чинного законодавства України свідчить, що у похідних (спеціальних) організаційно-правових формах створюються такі суб'єкти П:

А) Усі суб'єкти, що здійснюють фінансове забезпечення інноваційної діяльності, зокрема, йдеться про венчурні фонди, страхові компанії, що здійснюють страхування інноваційних ризиків, банки та ін. Це продиктовано тим, що здійснювана ними діяльність регулюється спеціальним інвестиційним законодавством та законодавством про ринок фінансових послуг, яке встановлює додаткові вимоги до елементів їх організаційно-правових форм. Наприклад, венчурний фонд найчастіше створювався у формі корпоративного інвестиційного фонду, підпадаючи під дію положень Закону України «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» від 15.03.2001 р. за № 2299-III. Зазначений Закон, висуваючи до корпоративного інвестиційного фонду вимогу створення його як акціонерного товариства, своїми положеннями розширює вимоги, яким має відповідати діяльність зазначеного виду господарських товариств. Зокрема, визначаючи порядок розподілу відповідальності корпоративного фонду та його учасників, особливості його створення лише шляхом заснування (ст. 8 зазначеного Закону); спеціальні вимоги до складу його засновників (ст. 9) та змісту статутних документів (ст. 11). Зазначена сукупність положень спеціального регулювання створення та діяльності корпоративних венчурних фондів і дає підстави вести мову про функціонування зазначених суб'єктів інноваційної інфраструктури у похідних організаційно-правових формах.

Б) Положення Закону України «Про наукові парки» дають підстави стверджувати, що зазначені суб'єкти інноваційної інфраструктури створюються та функціонують у похідних організаційно-правових формах, але ця теза потребує деякого уточнення. Відповідно до ст. 1 зазначеного Закону, науковий парк є юридичною особою, що створюється з ініціативи вищого навчального закладу та/або наукової установи шляхом об'єднання внесків засновників для організації, координації, контролю процесу розробки і виконання проектів наукового парку. На думку авторки, таке визначення дає можливість створення наукового парку, як у формі господарського товариства, так і у вигляді об'єднання підприємств, до речі, згідно зі ст. 1 Закону України «Про науковий парк «Київська політехніка»» зазначений суб'єкт II створюється у формі договірної об'єднання суб'єктів господарювання – корпорації, тому вважаємо доцільним можливість створення наукових парків у формі господарського об'єднання юридичних осіб передбачити безпосередньо в наведеній вище статті. Тож попри відсутність законодавчо визначеної конкретної ОПФ для наукового парку, ми маємо підстави віднести її до похідних (спеціальних) організаційно-правових форм. Закон України «Про наукові парки» висуває наступні спеціальні вимоги до елементів організаційно-правової форми юридичної особи, у якій створюється науковий парк щодо: а) створення наукового парку (ст. 7); б) його установчих документів (ст. 5); в) статусу засновників та органів управління (ст. 9-13).

В) До числа суб'єктів інноваційної інфраструктури, що функціонують у похідних організаційно-правових формах, необхідно віднести окремих суб'єктів, які здійснюють інформаційно-посередницьке забезпечення інноваційної діяльності. Мова йде про товарні та фондові біржі, а також про суб'єктів, що відповідно до Закону України «Про цінні папери та фондовий ринок» від 23.06.2003 р. №3480-IV визнаються професійними учасниками фондового ринку – юридичні особи, утворені в організаційно-правовій формі акціонерних товариств або то-

вариств з обмеженою відповідальністю, які на підставі ліцензії, виданої Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку, провадять на фондовому ринку професійну діяльність, види якої визначені законами України (ст. 2 указанного Закону). Зокрема йдеться про суб'єктів, що здійснюють діяльність: з торгівлі цінними паперами (брокерську, дилерську, андеррайтинг, діяльність з управління цінними паперами); з управління активами інституційних інвесторів; з організації торгівлі на фондовому ринку; клірингову; депозитарну. Законодавство про фондовий ринок містить широке коло спеціальних вимог до ОПФ таких суб'єктів.

Висновок. Отже, підводячи підсумок у дослідженні базових та похідних організаційно-правових форм суб'єктів інноваційної інфраструктури корпоративного типу, зазначимо, що основним критерієм їх розмежування є наявність у спеціальному законодавстві, що регулює порядок діяльності окремих суб'єктів інноваційної інфраструктури, спеціальних вимог обмежувального характеру, що висуваються до окремих елементів ОПФ (порядку створення, реорганізації, ліквідації; системи органів суб'єкту II, правового статусу його засновників та учасників; розподілу обов'язків відповідальності між ними, правового режиму майна), формуючи складну, модифіковану спеціальну організаційно-правову форму, в основі якої лежать загальні положення правового статусу господарських товариств, як базових організаційно-правових форм.

Література:

1. Класифікація організаційно-правових форм господарювання: Державний класифікатор ДК002:2004 : затверджений Наказом Державного комітету України з питань технічного регулювання і споживчої політики від 28.05.2004 р., № 97 [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/FIN10242.html
2. Кочергина Е. А. Содержание организационно-правовых форм предпринимательских обществ: интересы, функции, правовые средства: Монография – Харьков: «Основа», 2005. – 236 с.
3. Кучеренко І. М. Організаційно-правові форми юридичних осіб приватного права: автореферат дис. ... д-ра юрид. наук – Київ, 2004. – 30 с.
4. Захидайло Д. В. Предпринимательское право в Украине. – Харьков: «Спада-синтекс», 1998 – 638 с.
5. Кибенко Е. Р. Корпоративное право Украины. Учебное пособие. – Харьков: фирма «Спада», 2001. – 288 с.
6. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991, – № 1576-XII. – Відом. Верхов. Ради України. – 1991. – № 49. – Ст. 682.

Малойван В. В. Организационно-правовые формы субъектов инновационной инфраструктуры

Аннотация. В статье исследована конструкция «организационно-правовая форма» в контексте ее применения к широкому кругу субъектов хозяйствования, особое внимание обращено на субъектов инновационной инфраструктуры, осуществляющих свою деятельность в корпоративных организационно-правовых формах. Проанализирована классификация последних на базовые и производные (специальные) организационно-правовые формы в контексте деятельности субъектов, осуществляющих инфраструктурное обеспечение инновационной деятельности в Украине.

Ключевые слова: организационно-правовая форма, субъекты инновационной инфраструктуры, инновационная инфраструктура, инновационная деятельность.

Maloivan V. Organizational-legal forms of innovation infrastructure subjects

Summary. The article deals with the concept of "organizational and legal form" in the context of its application to a wide range of business entities with particular attention to the innovation infrastructure subjects, that carry out its activities in corporate organizational and legal forms. The classification of

them on the basic and derivative (special) organizational and legal form in the context of the activity of the subjects that carry out the infrastructure support of innovation activity in Ukraine has been analyzed.

Key words: organizational and legal form, innovation infrastructure subjects, innovation infrastructure, innovative activity.